

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 364-43:37.013.42

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14599253>

Дослідження стану готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю

Савицька Анна Юріївна

соціальний менеджер Комунальної установи «Центр надання соціальних послуг» Брусилівської селищної ради, 12601, Житомирська обл., с-ще Брусилів, вул. Єдності, 3, Україна, старший викладач кафедри соціально-реабілітаційних технологій Житомирського економіко-гуманітарного інституту Університету «Україна», 10020, м. Житомир, вул. Вільський Шлях, 18, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-6421-5017>

Прийнято: 06.12.2024 | Опубліковано: 29.12.2024

***Анотація. Мета:** обґрунтувати стан готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю у контексті дослідження рефлексивно-оцінного компоненту готовності. Окреслено, що актуальність і значимість дослідження професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи враховує категорії осіб, сучасні тенденції та зміни в характері освіти. Зокрема, особлива увага приділяється аналізу самооцінки майбутнім фахівцем до своєї професійної підготовки, пізнання власних індивідуально-психологічних особливостей, оцінка власних професійних можливостей, самовдосконалення, а також здійснення різностороннього сприймання і адекватне самоспостереження. У статті використано наступні*

*методи дослідження, які забезпечили комплексний підхід до вивчення обраної тематики: аналіз науково-методичних праць з проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи; узагальнення власного науково-педагогічного досвіду роботи з визначення рефлексивно-оцінного компоненту готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю; інтерпретація результатів дослідження. **Результати:** здійснений аналіз стану готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю. Наголошено, що для формування професійної підготовки майбутніх фахівців важливе значення набуває освітня програма закладу вищої освіти. Зокрема, особливу увагу приділено показникам рефлексивно-оцінного компоненту готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю. **Висновки:** дослідження наявного стану готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю відкриває нові можливості для підготовки конкурентоспроможного фахівця в обраній галузі. Зокрема, необхідно розробити та впровадити навчально-методичне забезпечення для підвищення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю.*

***Ключові слова:** професійна підготовка; рефлексивно-оцінний компонент; показники.*

Study of the readiness of future social workers to work with socially excluded youth

Anna Savytska

social manager Municipal Institution «Center for the Provision of Social Services» of the Brusyliv Village Council, 12601, Yednosti street, 3, Brusyliv, Ukraine, Senior

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Lecturer at the Department of Social and Rehabilitation Technologies Zhytomyr Institute of Economics and Humanities, of «Ukraine» University, 10020, 18 Vilsky Shlyach street, Zhytomyr, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6421-5017>

Abstract. Purpose: to justify the state of readiness of future social workers to work with socially excluded youth in the context of the study of the reflexive-evaluative component of readiness. It is outlined that the relevance and significance of the study of professional training of future social workers for work takes into account categories of persons, modern trends and changes in the nature of education. In particular, special attention is paid to the future specialist's self-assessment analysis of his professional training, knowledge of his own individual and psychological characteristics, assessment of his own professional capabilities, self-improvement, as well as multifaceted perception and adequate self-observation.. **Methods:** analysis of scientific and methodological works on the problem of professional training of future social workers for work; summarizing one's own scientific and pedagogical experience in determining the reflexive-evaluative component of the readiness of future social workers to work with socially excluded youth; interpretation of research results. **Results:** the performed analysis of the state of readiness of future social workers to work with socially excluded youth was carried out. It is emphasized that the educational program of a higher education institution is of great importance for the formation of professional training of future specialists. In particular, special attention is paid to indicators of the reflexive-evaluative component of the readiness of future social workers to work with socially excluded youth. **Conclusions:** the study of the current state of readiness of future social workers to work with socially excluded youth opens up new opportunities for training a competitive specialist in the chosen field. In particular, it is necessary to develop and implement educational and methodological

support to increase the level of readiness of future social workers to work with socially excluded youth.

Keywords: *professional training; reflective and evaluative component; indicators.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується загостренням соціальних, економічних, педагогічних проблем, що призводить до соціальної та психологічної дезадаптації. У таких умовах виникає необхідність підготовки соціальних працівників, здатних сприяти розвитку освітнього простору, інтеграції соціальних інститутів та гармонізації взаємовідносин у соціумі. Якість професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та рівень їхнього професіоналізму значно впливає на ефективність діяльності соціальних служб. Тому перед закладами вищої освіти пріоритетним визначається набуття фахівцями високого рівня професіоналізму, позитивного ставлення до роботи, стійких особистісно-психологічних характеристик, вмотивованості, прагнення до самореалізації та самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури щодо проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників дає підстави свідчити, що останнім часом збільшився інтерес і, відповідно, кількість наукових праць, присвячених питанням різноманітних підходів, механізмів, аспектів формування готовності до роботи. Значний внесок у дослідженні професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи є аналіз праць О. Зосименко [3], Л. Міщик [6], Н. Романова та О. Вакуленко [8], І. Трубавіна [12].

Більшість науковців (О. Галан [2], В. Костіна [4], Г. Слозанська [10], О. Шеїна [14], Я. Юрків [15]) досліджували проблеми готовності майбутніх

соціальних працівників до роботи як цілеспрямований процес і результат формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності в сукупності ціннісних орієнтацій, науково-теоретичних знань, операційно-практичних умінь і навичок, індивідуально-особистісних якостей, необхідних для виконання професійних завдань, пов'язаних із попередженням, мінімізацією або подоланням складних життєвих обставин для успішної соціалізації та інтеграції в суспільство цієї частини суспільства.

Ураховуючи, що професійна підготовка майбутніх соціальних працівників розглядається нами, як усвідомлений стан майбутнього фахівця, який забезпечує особистісну та професійну самореалізацію на основі високого рівня професіоналізму, глибоких знань та здатності до самоаналізу, вважаємо за доцільне виокремити основні результати здобутків рефлексивно-оцінного компоненту готовності. Водночас спостерігаємо відсутність досліджень рефлексивно-оцінного компоненту готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю.

Так, О. Баніт проаналізував рефлексивно-оцінний компонент у контексті андрагогічної компетентності педагогічного персоналу для роботи з дорослими, який проявляється через актуалізацію і спонукання внутрішньої активності, мотивів, потреб, цінностей, які у процесі професійної діяльності стають особистісно значимими [1]. Науковець відзначив, що рефлексія є механізмом саморозвитку особистості, а мотиви виступають як внутрішні регулювальники професійної поведінки. Забезпечення цього компоненту базується на самокритичності, оволодінні навичками самоконтролю, вимогливості до себе, нетерпимості до проявів безвідповідальності, прагненні й умінні підтримувати сприятливий морально-психологічний клімат під час навчання. Основним результатом сформованого рефлексивно-оцінного компонента є уміння

осмислювати свій досвід, аналізувати й адекватно оцінювати свою поведінку і дії, робити правильні висновки й удосконалювати професійну майстерність.

С. Михнюк, окреслив рефлексивно-оцінний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії, як стан особистості студента та його спрямованість на усвідомлення сформованості готовності до педагогічної взаємодії [5]. Автор дійшов висновку, що адекватна самооцінка та рефлексія стану сформованості готовності до взаємодії сприяє зростанню професіоналізму майбутніх фахівців соціальної сфери, забезпечує власне самовдосконалення, використовуючи самоаналіз, саморегуляцію, самоконтроль.

Є. Починок та В. Дубова у спільній праці висвітлили рефлексивно-оцінний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи, що передбачає розвиненість здатності до осмислення, аналізу й самоаналізу власної здоров'язбережувальної діяльності в освітньому процесі початкової школи, у ході якого відбувається рефлексія і переосмислення власних професійних дій [7].

Зокрема, К. Червоненко досліджувала компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді [13]. У своїй праці автор відзначила, що елементами рефлексивно-оцінного компоненту готовності є діяльність, спрямована на особисті досягнення, самоконтроль, саморегуляцію, аналіз реальних умов і оцінку саморозвитку, що передбачає самоаналіз майбутніх соціальних працівників щодо результатів координації та здійснення волонтерської діяльності з учнями.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Можна констатувати той факт, що в процесі дослідження стану професійної підготовки в основному мало звертається увага на рівень власної значущості, розвитку власної самооцінки та самореалізації, як складової структурних компонентів готовності майбутніх соціальних працівників до роботи, хоча вони відіграють чи не найважливішу роль у їх професійному становленні.

Важливість теми обумовлена також доцільністю виокремлення соціально виключеної молоді як категорії соціально-педагогічної діяльності. Вітчизняні науковці у дослідженнях розглядають лише окремі групи молоді, не узагальнюючи їх до категорії «соціально виключені». Це дає нам можливість окреслити наукову прогалину власним дослідженням: ми розглядаємо соціально виключену молодь, як об'єкт соціальної роботи, яка через економічні, політичні, релігійні, соціальні, психологічні та медичні бар'єри повністю або частково втратила зв'язки з суспільством [9].

Тому важливе теоретичне і практичне значення у дослідженні стану готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю у контексті виокремлення рефлексивно-оцінного компонента готовності. Ця стаття покликана допомогти узагальнити поняття професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи та науково дослідити стан рефлексивно-оцінного компоненту готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтувати стан готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю у контексті дослідження рефлексивно-оцінного компоненту готовності. Основними завданнями є:

1. Проаналізувати проблему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи.
2. Описати рефлексивно-оцінний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю.
3. Опрацювати результати дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Відповідно до Стандарту вищої освіти України із галузі знань 23 Соціальна робота спеціальності 231 Соціальна робота

освітнього ступеня бакалавр [11] визначається освітня програма закладу вищої освіти, яка формує структуру професійної підготовки соціального працівника. Окремлена освітня програма підготовки складається із циклів загальної та професійної підготовки, що передбачає наявність обов'язкових та вибірових компонентів, практичної підготовки, комплексної державної атестації та бакалаврської кваліфікаційної роботи. Враховуючи, що компетенції та результати навчання узгоджуються між собою, варто також враховувати потреби зацікавлених сторін (роботодавців і стейкхолдерів), які зумовлюють вивчення спеціальних дисциплін, що забезпечують роботу з соціально виключеною молоддю.

Майбутній соціальний працівник у роботі з соціально виключеною молоддю має не лише оволодіти комунікативними вміннями, а й навичками оцінювати рівень своїх знань і можливостей, розпізнавати свої сильні й слабкі сторони, аналізувати помилки, що характеризує рефлексивно-оцінний компонент готовності. Сукупність цих умінь не лише надасть можливість адекватно оцінювати себе, а й в подальшому уникнути помилок, продумати стратегію та тактику поведінки. Ми вважаємо, що адекватна самооцінка підтримує мотиви діяльності майбутнього соціального працівника щодо самовдосконалення, створює підґрунтя для застосування набутих знань на практиці з подальшою їх корекцією. Вважаємо, що рефлексивно-оцінний компонент готовності спрямований на високий рівень налаштованості щодо ефективної роботи майбутнього соціального працівника з соціально виключеною молоддю з прагненням до самооцінювання, самоосвіти та самовдосконалення задля усвідомлення власних можливостей, реалізації тактики роботи, зменшення помилок тощо.

Спираючись на вищезазначене, висвітливо орієнтаційно-оцінний критерій сформованості за рефлексивно-оцінним компонентом. Ми дійшли висновку, що

орієнтаційно-оцінний критерій сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю відображає здатність майбутніх соціальних працівників до самовизначення та прагнення до професійної самореалізації; демонструє рівень налаштованості на якісну професійну діяльність з соціально виключеною молоддю.

До цього критерію ми зазначаємо такі показники, як:

- сформована здатність до адекватного оцінювання власних можливостей, що забезпечує постійний аналіз та переосмислення особистих дій;
- генерована усвідомленість специфіки професійної діяльності з соціально виключеною молоддю, що виражає соціальну значущість професії та особистісну роль в ній;
- здатність до рефлексії власних помилок, прагнення до самовдосконалення у роботі з соціально виключеною молоддю, що стимулює процес особистісного та професійного самовизначення;
- сформована відповідальність за досягнуті результати та їх наслідки у роботі з соціально виключеною молоддю, що вдосконалює рефлексивні вміння майбутніх соціальних працівників;
- свідоме прагнення до професійної придатності у роботі з соціально виключеною молоддю, що дозволяє вдосконалювати навички взаємодії та професійного самовизначення;
- глибоке усвідомлення майбутніми соціальними працівниками важливості та значущості професійної діяльності з соціально виключеною молоддю, що популяризує професійну діяльність у визначеному напрямі.

Отже, орієнтаційно-оцінний критерій сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю визначається показниками ефективної самооцінки, яка вказує на усвідомлення

значущості особистих характеристик у процесі становлення висококваліфікованого спеціаліста, що відповідає умовам сучасності.

Для дослідження навного стану рефлексивно-оцінного компоненту готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю, ми провели опитування здобувачів вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота освітнього ступеня бакалавр за авторським опитувальником (табл. 1). Опитування здійснювалося на базі Житомирського економіко-гуманітарного інституту Університету «Україна», Інституту соціальних технологій Університету «Україна» (м. Київ), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького, Мелітопольського інституту екології та соціальних технологій Університету «Україна», Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ). Зауважимо, що всі опитувані навчалися за однаковими навчальними програмами, навчально-матеріальне забезпечення освітнього процесу також не відрізнялося.

Таблиця 1

Опитувальник респондентів щодо дослідження сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю за орієнтаційно-оцінним критерієм

№ п/п	Показник	Не усвідомлюю		Усвідомлюю в неповній мірі		Частково усвідомлюю		Усвідомлюю	
		Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
1	Я адекватно оцінюю власні можливості щодо роботи з соціально виключеною молоддю								
2	Я усвідомлюю специфіку професійної діяльності з соціально виключеною молоддю								
3	Я усвідомлюю власні помилки та прагну до самовдосконалення у роботі з соціально виключеною молоддю								
4	Я усвідомлюю відповідальність за досягнуті результати та їх наслідки у роботі								
5	Я прагну до професійної придатності у роботі з соціально виключеною молоддю								
6	Я усвідомлюю важливість та значущість професійної діяльності у визначеному напрямі								
7	Я прагну до самовизначення та професійної самореалізації								
8	Я налаштований (-а) на якісну професійну діяльність								

Джерело: власна розробка автора

Зупиняючись на визначенні рівня рефлексивно-оцінного компонента готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю, вкажемо, що опитувальник уміщував вісім основних позицій, серед яких питання про здатність майбутніх соціальних працівників до самовизначення, професійної самореалізації, професійної придатності, налаштованості на якісну роботу з соціально виключеною молоддю. Аналіз результатів окремих тверджень свідчить, що найбільші труднощі респонденти

визначають у тому, що не усвідомлюють відповідальність за досягнуті результати та їх наслідки у роботі з соціально виключеною молоддю (27 % здобувачів вищої освіти) та низький рівень налаштованості на якісну професійну діяльність (27% респондентів), майбутні соціальні працівники не усвідомлюють значущість власних особливостей та якостей. Натомість найвищі результати одержано за позицією «Я прагну до професійної придатності у роботі з соціально виключеною молоддю» (24% досліджуваних), що свідчить про спрямованість майбутніх соціальних працівників до роботи з відповідною категорією молоді.

Уважаємо, що основними причинами наявного стану у майбутніх соціальних працівників виступають не вмотивованість та не зацікавленість до обраної професійної діяльності, що спонукає низький рівень знань та вмінь у роботі з соціально виключеною молоддю.

Висновки. Отже, аналіз наявного стану рефлексивно-оцінного компоненту готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю в закладах вищої освіти дає підстави стверджувати про необхідність відповідної організації освітнього процесу задля підвищення мотивації щодо самовдосконалення, самоаналізу, самоспостереження, адекватної оцінки рівня своїх творчих здібностей та професійних можливостей.

З огляду на це, перспективи подальших досліджень полягають в розробці та впровадженні авторської моделі формування готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю.

Список використаних джерел

1. Баніт, О.В. Аналіз структурних компонентів андрагогічної компетентності фахівців з розвитку персоналу у сфері корпоративної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. №2. С. 54-65.

2. Галан О. Теоретичні аспекти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в умовах вищого закладу освіти. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. № 19. С. 71–76

3. Зосименко О. Теоретичні аспекти професійної підготовки соціальних працівників до реалізації соціально-реабілітаційного напрямку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020, № 2 (96). С. 44-52]

4. Костіна В.В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2019. 40 с

5. Михнюк С.В. Структура готовності майбутніх соціальних працівників до педагогічної взаємодії. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Випуск 14 (43). С. 85-105.

6. Міщик Л. Актуальність підготовки майбутніх соціальних працівників до застосування технологій медико-соціальної роботи у професійній діяльності. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення: європейський та національний вимір*. 2021. С. 168-172.

7. Починок Є., Дубова В. Готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування здоров'язбережувальних технологій: сутність та складники. *Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті*. 2021. Вип. 4. С. 165-175.

8. Романова Н.Ф., Вакуленко О.В. Підготовка майбутніх соціальних працівників закладами вищої освіти до соціальної роботи у громадах. XXXII International scientific and practical conference «Global Trends and Direction of Scientific Research Development» (July 31-August 2, 2024) Hamburg, Germany. International Scientific Unity, 2024. P. 245-249.

9. Савицька А.Ю. Соціальне виключення як категорія соціальної педагогіки. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2017. №17. С. 7-11.
10. Слосанська Г. І. Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2019. 687 с.
11. Стандарт вищої освіти України із галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 231 «Соціальна робота». Затверджено Наказом МОН України від 24.04.2019. № 557. Київ, 2019. 18 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата звернення 10.12.2024).
12. Трубавіна І., Островська Н., Василюк Т. Неформальна освіта в підготовці фахівців соціономічної сфери – особливості сьогодення. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024)* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 17–19 квітня 2024 року) / за заг. ред. І. В. Таможської; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2024.
13. Червоненко К.С. Компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2018. Випуск 62. С. 238-241.
14. Шеїна О. О. Важливі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти. *Наукові праці. Педагогіка*. 2018. Вип. 299. Т. 311. С. 59–63
15. Юрків Я.І. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Старобільськ,

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». 2021. 606 с.